

343.265

IZVRŠENJE KAZNE ZATVORA PREMA ZIKS-u**Dr Enver Međedović****Apstrakt:*

Među domaćim i stranim teoretičarima preovladava mišljenje da svrha izvršenja kazne zatvora u mnogome zavisi od mjera resocijalizacije koje se primjenjuju u samoj ustanovi, kao i od stručnosti i osposobljenosti osoblja zaposlenog u kazneno-popravnoj ustanovi.

U ovom radu je predstavljeno izvršenje kazne zatvora prema ZIKS-u, kao i neke osnovne karakteristike primjene ove mjere.

Ključne riječi: Zavodi, kazna zatvora, sankcije, resocijalizacija, zatvorsko osoblje.

UVOD

Još od najranijih vremena, od nastanka rodovskih zajednica, do danas kada postoje velike države i savremeni krivično pravni zakoni, društvo, odnosno država je nastojala da se odbrani od onih aktivnosti koje nisu opšte prihvaćene, odnosno od onih aktivnosti koje su zakonom određene kao zabranjene i za koje su predviđene kazne.

U zavisnosti od vrijednosti dobra koje se napada i kolika šteta se pričinjava kršenjem opšte prihvaćenih normi, nastojimo da zaštitimo one vrijednosti koje su nabitnije pa tek one manje bitne, i to prije strožijim kažnjavanjem onih koji povrijede te vrijednosti. Nemački teoretičar prava R. Jering je u tom smislu dao jednu važnu odrednicu, da o onoj vrijednosti koja nam više znači, vodimo više računa da je obezbijedimo¹

Otkad je svijeta i vijeka, prestupi i prestupnici se kažnjavaju, po pravu pisanih ili nepisanih zakona. A započelo se kamenovanjem, prvom alatkom i prvim oružjem koje je čovjek uzeo u ruke. A spektar egzekucija je širok - od kamena, preko tojage, razapinjanja, giljotine, vešanja, svilenog gajtana, kuršuma, električne stolice i smrtonosne injekcije.

* Asistent Deparmana za pravne nauke Univerziteta u Novom Pazaru.

¹ Jering R.: Cilj u pravu, „Službeni list“, Beograd, 1998, str.214.

Krivične sankcije mogu se izreći samo učiniocu koji je kriv za učinjeno krivično djelo. Samim tim, svakom onom licu prema kome se primenju krivične sankcije, mora se poštovati njegova ličnost i prava koja mu po zakonu pripadaju, što znači da mora postojati etičko postupanje, kako od strane onih koji izriču ove mjere, tako i onih koji ih sprovode, misli se pre svega na etičko postupanje policije i zapošljenih lica u zatvorima, gdje se izvršavaju ove mjere.

Glavni cilj krivičnih sankcija nije osveta učiniocu krivičnog dela, već je opšta svrha propisivanja i izricanja krivičnih sankcija resocijalizacija učinioca kažnjivih djela. Prema nekim autorima cilj kazne je suzbijanje djela kojima se povređuju ili ugrožavaju vrijednosti zaštićene krivičnim zakonodavstvom. Ovaj idealizovani cilj sankcije ne može se odnositi i na kaznu, jer je ona prije svega odmazda, pri čemu su značajniji oblik krivice i društvena opasnost djela, nego sam učinilac koji je u drugom planu. Podršku kazni kao osnovnom načinu zaštite društva od ugrožavanja njegovih interesa pružili su i mnogi drugi autori. Savremena penologija, međutim, demantuje postizanje pozitivnih kriminalno-političkih efekata odmazdom, čemu bi trebalo da bude prilagođeno i savremeno izvršenje krivičnih sankcija. Odmazda, zasnovana i na zakonu, izaziva kod lica asocijalnost i represivnost u odnosu na društvo i u društvu. Taj antagonizam - kao prateća pojava kažnjavanja - izaziva kod kažnjjenika osjećaj odbačenosti, potištenosti i nepravde i, po pravilu, ne djeluje preventivno u odnosu na lice. Ukoliko izvršenje sankcija u sebi nosi prekomernu odmazdu takva primjena sankcije stvara kod lica želju za osvetom, pri čemu ne doprinosi suzbijanju psiholoških i socijalnih uzroka već nastoji da na zlo odgovori sličnom mjerom.

Kazna lišenja slobode, koja je po svojoj funkciji represivna, kontradiktorna je sa ovim načelom, ali samo naizgled, s obzirom na to da je karakter te mere sporedan u odnosu na njenu osnovnu svrhu. Koja će komponenta prevagnuti, represivna, koja se sastoji u odmazdi, ili preventivna, zavisi, prije svega, od načina primene sankcije i krajnjeg efekta koji će se njome ostvariti.

Jedan od važnih uslova za uspešnu resocijalizaciju osuđenog kome je izrečena kazna lišenja slobode jeste i zavodska individualizacija. U penološkoj praksi postupak opservacije je jedan od značajnih metoda kojim je moguće upoznati karakteristike delinkventa. Na bazi opservacije vrše se klasifikacije osuđenih u grupe kako bi se preduzele određene mjere u skladu sa osobinama koje imaju članovi grupe i izrečenim sankcijama. Posmatranje i određivanje lica u klasifikacione grupe prema individualnim karakteristikama treba na organizovan način da preduzme veći broj stručnjaka (sociologa, psihologa, pedagoga, andragoga, socijalnih radnika i dr.).

Bez obzira na to što je izvršenje krivičnih sankcija pretrpelo značajne izmene u progresivnom smislu na planu humanizacije, preventivni efekti u celini nisu evidentni. Razlozi tome su mnogobrojni. Oni se, međutim, mogu podvesti pod dva otežavajuća faktora. Prvi je unutrašnji psihološki, faktor, koji djeluje frustrirajuće i zbog kojeg se bivši osuđenik veoma teško prilagođava životu na slobodi, odnosno društvenim konvencijama. Ovaj faktor je u uskoj vezi sa

socijalnim uslovima koji proističu iz društvenog okruženja, koje, po pravilu, djeluje negativno, odnosno otežavajuće na psihološko stanje osuđenog kada se nađe na slobodi. Socijalna sredina ispoljava diskriminativni odnos, ne samo prema osuđenom, nego i prema njemu bliskim licima. Predrasude društva prema tim licima kao prema „budućim pacijentima“ policije, organa pravosuđa i prekršajnih organa, veće su nego kod nekih humanitarnih i socijalnih organa ili sličnih službi. Ono što obično ne postoji jeste socijalna, psihološka, emotivna, materijalna i slična pomoć.

1. Istorijski osvrt primene kazne

Privatna reakcija na kriminalitet - U prvom periodu razvoja društva kazne su uglavnom bile privatne reakcije na kriminalitet, gdje su dominirale nehumane sankcije² poput osвете, progonstva i kompozicije.

Progonstvo iz zajednice - Progonstvo iz zajednice je bila jedna od prvih kazni u istoriji čovječanstva koja je počela da se primjenjuje, i to prema onim licima koja su kršila opšteprihvatarena pravila koja važe u plemenu u kome i oni sami žive. U ta djela se ubrajaju na prvom mjestu izdaja, a zatim čarabnoštvo, svetograđe i kao najteže djelo trovanje plemenskog starešine.

Progonstvo iz zajednice je faktički značilo smrtnu kaznu, jer su uglavnom ta lica proterivana u šumama, na mjestima gdje nema nikoga, osim opasnih zveri. Sami tim šanse za preživljavanje su bile minimalne.

Osveta - Osveta u prvom periodu je obuhvatala ubistva, tjelesne povrede i krađe. Sastojala se u tome, što se ona primjenjivala prema onim licima koja nisu članovi porodice, plemena ili klana. Suština osvete je grubost prema onome, nad kojim se primjenjuje. Zanimljiva stvar kod osvete, je da društvena zajednica za cijelo vrijeme dok traje osveta se ne meša i ostaje po strani.

Kompozicija - Razvojem ekonomije i trgovine krvna osveta više nije odgovarala uslovima života i gubi na značaju. U tom periodu se javlja sistem izmirenja, putem naknade, odnosno dolazi do nastanka kompozicije.

Suština kompozicije se sastojala u tome što je porodica ubice plaćala novčanu naknadu porodici ubijenog. Ta naknada i danas postoji u zemljama islamskog svijeta, ali se naziva krvarinom. Država je u svim onim slučajevima za koje je smatrala da ne spadaju pod njenu jurisdikciju favorizovala kompoziciju. Međutim kasnije se i država umiješala u određenje ove mjere, i to procjenjivanjem otkupa za pojedine delikte.

2. Vrste zavoda

Kriterijumi za kategorizaciju zavodskih ustanova u kojima se izvršava kazna zatvora su: stepen obezbeđenja, trajanje izrečene kazne, pol i starost

² Sankcija (lat. *sanctio*) – posvećenje, naredba, kazneni član zakona, običajna, moralna i pravna sredstva kojima se utiče da ljudi poštuju društvene norme

osuđenih lica i dr. Postupak upućivanja osuđenih lica na izdržavanje kazne zatvora određen je Zakonom zavisno od nadležnosti suda koji je izrekao presudu odnosno od prebivališta ili boravišta osuđenog lica.³

Zatvor⁴ je nastao i mnogo prije nego se počeo koristiti kao kazna i zajedno sa krivičnim zakonima. Nastao je van sudskog sistema čiji cilj je bio izdvajanje, izolacija i ograničavanje, oduzimanja slobode kretanja ljudi, korekcije njegovog ponašanja, kontrola, ocenjivanje njegovog ponašanja. Uz to kazna zatvora ima niz drugih posledica za osuđeno lice jer dolazi do nastupanja štetnih posledica u njegovom materijalnom, porodičnom i zdravstvenom stanju, na njegovo ime je etiketa trajnog karaktera (stigmatizacija), najčešće gubitak radnog mjesta i sl.

Zatvor predstavlja glavnu i najznačajniju kaznu (s obzirom na samostalnost u izricanju) krivičnih sankcija uopšte. Zavisno od sadržine kazna zatvora je upravljena protiv slobode osuđenog lica u smislu njenog oduzimanja ili ograničavanja za određeno, u presudi utvrđeno vrijeme. Zatvaranje počinioca krivičnih djela i drugih devijantnih oblika ponašanja, javlja se mnogo ranije od pojave lišenja slobode, kao reakcija društva na kriminalno ponašanje.

Svaki zatvorski sistemi, osim ćelijski koji su postojali u jednom periodu razvoja zatvorskih sistema, iako izolovani od društvene zajednice, omogućavaju licima lišenim slobode da u zatvorskim uslovima uspostavljaju interpersonalne komunikacije sa drugim osuđenima. U zatvorskom sistemu postoje određeni socijalni odnosi koji neretko nisu u saglasnosti sa individualnom prirodom čovjeka. Zatvorenička populacija predstavlja neprirodni zbir lica, koji se po mnogo čemu razlikuju, koji prave nasilno stvorenu veštačku društvenu zajednicu. Asimilacija na nove socijalne odnose, prilagođavanje i prihvatanje novih vrijednosti, odvojenost od porodice, prihvatanje zvanične hijerarhije postavljene od strane uprave, ali i one nezvanične unutar neformalnih grupa uspostavljenih od same zatvoreničke zajednice predstavlja ujedno i najbolniji period celokupnog boravka u zatvoru.⁵

U našoj zemlji prema ZIKS-u, članu 10. Postoje sledeće vrste Kazneno popravnih zavoda, odnosno zatvora, i to:

1. Kazneno-popravni zavod i okružni zatvor – Kada se govori o ovoj vrsti kazneno popravnih zavoda, onda imamo dvije vrste i to kazneno popravne zavode i okružne zatvore. Razlika između ove dve vrste zavoda ima mnogo, počev od veličine samih zavoda, pa do ljudi koji borave tamo (misli se na osuđena i pritvorena lica). Kazneno popravni zavodi su uglavnom ogromne institucije, sa velikim kapacitetom, velikim brojem zatvorenika, kao i zapoošljenog osoblja unutar samog zavoda. Takvi zatvori u svojim ćelijama imaju svakave vrste osuđenih lica, počev od okorelih kriminalaca ili tzv. "dugoprugaša", pa do nehatnih učinilaca, koji se teško uklapaju u takvim sredinama, gdje postoje posebna pravila ponašanja,

³ Korać Hana: Penološka teorija i praksa, 2005

⁴ Za označavanje zatvora Rimljani koriste termin "capito" ili "in vinclus", Njemci "gefangnis", Francuzi "captivite", ili kasnije "prison"

⁵ Korać Hana: Penitencijarni sistem kao sredstvo državnog reagovanja na kriminalitet, Penološka teorija i praksa, 2005.

kojima je se teže odupreti, nego onim zvaničnim pravilima koja važe u zatvorima na osnovu Zakona. S tog aspekta bi trebalo posebno se baviti istraživanjem subkultura koje važe u zatvorima, koliko se takva pravila ponašanja, koja su neformalna, koje nisu napisana, moraju poštovati od strane zatvorenika, pa uporedo sa tim napraviti uporednu analizu sa zvaničnim pravilima ponašanja koja je odredio Zakon. U kazneno popravnim zavodima je čest slučaj kršenja kućnog reda, posebno od strane zavisnika o drogama, koji su prema mišljenju ogromne većine pripadnika službe obezbeđenja najveći problem i prema takvim licima su najmanje uspešne mjere resocijalizacije sa ciljem prevencije kriminaliteta, i uglavnom su ogromna većina povratnici. U kazneno popravnim Zavodima u našoj zemlji uglavnom borave ličnosti za teža krivična djela, tako da u KPZ u Nišu borave lica osuđena od tri do četrdeset godina, ali se danas uglavnom lica koja su osuđena na maksimalnu kaznu zatvora ili kaznu od 20-30 godina smeštaju u Požarevcu, tj. u Zabeli. U KPZ-u Nišu lice koje najduže boravi je osuđeno za ubistvo javnog tužioca, zapalivši mu automobil, on je osuđen prvo na smrtnu kaznu, zatim na kaznu od 20. godina, da bi se stupanjem kazne od 40. godina na snagu novim Zakonom osudio na maksimalnih četrdeset godina, a u KPZ-u Nišu već boravi 20. godina.

Kada su u pitanju okružni zatvori, to su uglavnom zatvori sa manjim kapacitetom ili za krivična dela do tri godine zatvora, tako da u Novom Pazaru postoji okružni zatvor u kome su uglavnom smešteni zatvorenici za neka lakša krivična djela iz oblasti imovinskog kriminaliteta, kao i iz oblasti privrednog kriminaliteta, kao što su šumske krađe i neka sitnija krivična djela protiv privrede.

Shodno prethodnom članu stavom 2. imamo i Kazneno-popravni zavod za žene - za izvršenje kazne zatvora i maloljetničkog zatvora izrečene ženama, kao što su zatvor u Požarevcu, ono što je važno kod ovih zatvora jeste da mnoge radnje, kojima je cilj prevaspitanje i resocilajizacija preduzimaju upravo žene. U takvim zatvorima mogu da se organizuju razni vidovi radničkih djelatnosti, jer je uključivanje žena u proces proizvodnje daleko lakši, nego što je to slučaj kod muškaraca; u stavu 3. stoje kazneno popravni zavod za maloljetnike - za izvršenje kazne maloljetničkog zatvora; stav 4. zatvorska bolnica - za liječenje osuđenih i pritvorenih lica; stav 5. psihijatrijski zavod za izvršenje mjera bezbjednosti obaveznog psihijatrijskog liječenja i čuvanja u zdravstvenoj ustanovi i obaveznog liječenja alkoholičara i narkomana; stav 6. vaspitno-popravni dom - za izvršenje vaspitne mjere upućivanja u vaspitno-popravni dom i na kraju stav 7. zavod za ispitivanje ličnosti osuđenih, koji je itekako važan, jer će se na osnovu mišljenja ovog organa vršiti smještaj osuđenih lica, oni treba da svrstaju osuđena lica na takav način da odvoje dugoprugaše od nehatnih učinilaca krivičnih djela. U zavodu za ispitivanje ličnosti osuđenih, ispituje se ličnost osuđenih sa psihološkog, pedagoškog, socijalnog i bezbedonosnog stanovišta, utvrđuje se program postupanja sa osuđenima i predlaže se njihovo raspoređivanje u zavode za izvršenje kazne zatvora. Zavod za ispitivanje ličnosti osuđenih prati primenu utvrđenih programa postupanja i na osnovu toga predlaže njihovu izmenu i premeštaj osuđenih.

3. Izvršenje kazna zatvora

Zatvor predstavlja glavnu kaznu polazeći od uobičajne podjele na glavne i sporedne kazne, odnosno kazna zatvora se može izreći samostalno, s tim što se uz nju može izreći i sporedna kazna. Krivično zakonodavstvo Republike Srbije određuje opšti minimum i opšti maksimum kazne zatvora, odnosno najmanju i najvišu moguću mjeru kazne, tj. njeno trajanje u članu 45. stav 1. KZ.

Svrha propisivanja opšteg minimuma i opšteg maksimuma jeste pre svega da u okviru njega kod pojedinih krivičnih dela propiše posebni minimum i posebni maksimum, tj. opšti minimum i opšti maksimum po pravilu ne primenjuju se neposredno. Međutim, kod nekih krivičnih djela kod kojih je propisan samo posebni minimum, ili samo posebni maksimum, opšti minimum i opšti maksimum primjenjuju se neposredno. Trajanje kazne zatvora pojedina strana zakonodavstva određuje različito. Prema krivičnom zakoniku Republike Srbije «kazna zatvora ne može biti kraća od trideset dana niti duža od dvadeset godina», ali postoji zakonska mogućnost da se učiniocu krivičnih dela izrekne kazna zatvora u trajanju od trideset do četrdeset godina za najteža krivična dela ili najteže oblike teških krivičnih dela (na primer, kod teškog ubistva iz člana 114 KZ). Ova kazna se može propisati samo uz kaznu zatvora do dvadeset godina. Ona se ne može izreći licu koje u vrijeme izvršenja krivičnog djela nije navršio dvadeset jednu godinu života.

Kaznu zatvora u trajanju od trideset do četrdeset godina (u ranijem zakonodavstvu ona je bila propisana u fiksnom trajanju od četrdeset godina) treba posmatrati kao poseban slučaj kazne zatvora koja je uvedena kao zamjena za smrtnu kaznu. Zato se ne može odmeravati i izricati kazna u rasponu između dvadeset i trideset godina. One se ne može odmeravati i izricati u mjesecima, već samo na pune godine. Osim u slučaju kazne zatvora u trajanju od trideset do četrdeset godina teža kazna od opšteg maksimuma se ne može izreći. Ranije važeće zakonodavstvo je predviđalo tu mogućnost u slučaju pooštavanja kazne kod povrata i kod sticaja krivičnih djela, s tim što je kod sticaja mogla se izreći kazna i više od četrdeset godina zatvora. Krivično zakonodavstvo Republike Srbije predviđa institut uslovnog otpusta, odnosno, osuđenog koji je izdržao polovinu kazne zatvora sud može otpustiti sa izdržavanja kazne pod uslovom da do isteka vremena za koje je izrečena kazna ne učini novo krivično djelo. Takođe, potrebno je da se osuđeni u toku izdržavanja kazne tako popravio da se sa osnovom može očekivati da će se na slobodi dobro vladati.

Izricanje kazne zatvora i na dane, iz više razloga, moguće je samo kod kratkotrajnih kazni lišenja slobode, dok se kod dužih kazni ona izriče na pune godine i mjesece. KZ kao granicu u tom pogledu određuje šest meseci zatvora, tj. zatvor se izriče na pune godine i mjesece, a do šest meseci i na pune dane (član 45. stav 2). Krivični zakonik više ne sadrži odredbu koja se odnosi na izvršenje kazne zatvora. Raniju odredbu kojom bi bilo propisano da se zatvor izdržava u zatvorenim, poluotvorenim ili otvorenim ustanovama za izdržavanje kazne sadrži Zakon o izvršenju krivičnih sankcija, s tim što se osim tri navedene ustanove

(zavoda), predviđa i izdržavanje kazne u zavodima zatvorenog tipa sa posebnim obezbeđenjem.

Dolazak u kazneni zavod za veliki broj osuđenih lica izaziva intenzivnu stresnu situaciju, koja nekada dovodi do povređivanja ili samoubistava. Učestalost samoubistava osuđenika je veća u odnosu na opštu populaciju. Kazneni zavod, sivilo koje on predstavlja, uz opterećenje lica za počinjeno krivično djelo, deprivaciju, usvajanjem subkulturnih normi, stavova i uloga, neformalnom zajednicom osuđenih lica, strah od nepoznatog (za one koji prvi put su u zavodu), svakako komplikuje situaciju, naročito prvih mjeseci boravka u kaznenom zavodu.

Analiza procesa adaptacije na kazneni zavod, na penološki tretman, može se posmatrati različito: pozitivni uticaji (najveći broj), negativni uticaji, ili kod nekih lica (najmanji broj) niti pozitivni niti negativni. Mnoštvo faktora koji su u interakciji utiče na proces adaptacije i uspeha penološkog tretmana: individualne razlike, orijentacije kaznenog zavoda (represivne ili tretmanske), stadijuma kazne, neformalne zajednice zatvorenika, mesta-pozicije osuđenog lica koje posmatramo u penološkom tretmanu.

Uspeh penološkog tretmana zavisi od stepena adaptacije na kazneni zavod, prva faza - **alarma**, fizioloških promjena kod zatvorenika, druga faza - **otpora**, posmatramo u stepenu angažovanja potencijala koje zatvorenik će mobilisati kao potrebu odbrane sebe od drugog, drugačijeg, treća faza - **iscrpljenosti**, koja će nastati posle prestanka opasnosti i nastojanja da se otkloni opasnost, kada je osuđeno lice umorno i traži odmor.⁶

3.1. Svrha kažnjavanja

U okviru opšte svrhe krivičnih sankcija⁷ (član 4. stav 2), svrha kažnjavanja je: sprečavanje učinioca da čini krivična djela i uticanje na njega da ubuduće ne čini krivična djela, što se prije svega postiže primjenom određenih mjera resocijalizacije i prevaspitanja u kazneno - popravnim zavodima, kako bi od lica prema kome se primjenjuje neka od kaznenih mjera dobili korisnog člana društva, koji je u svakom trenutku spreman da pomogne porodici, prijateljima, a samim tim i društvu u cjelini. Takođe je i jedna od svrha kažnjavanja da se primjenom kaznene mere utiče na druge da ne čine krivična djela, što se u kriminalnoj politici naziva generalnom prevencijom.

I na kraju treći princip, koji djelimično po svojim humanim principima odudara do prethodna dva jeste izražavanje društvene osude za krivično djelo, a samim tim ovaj princip ima u svom sastavu i neka etička pravila, i to su jačanje morala i učvršćivanje obaveze poštovanja zakona, jer samo poštovanjem zakona se omogućuje normalni tok društvenog života.

Izvršenje kazne zatvora i pritvora predstavlja složen process u kome učestvuje veliki broj državnih organa, koji počine od OUP-a koji podnose krivičnu

⁶ Korać H.: Penološki tretman i uticaj na osuđeno lice u zatvoru, Penološka teorija i praksa, 2006.

⁷ Krivični Zakonik Republike Srbije, član 4. stav 2

prijavu nadležnom državnom tužiocu i suda koji donosi presedu kojom je određena kazna zatvora, pa do Kazneno-popravnih zavoda i okružnih zatvora u kojima se organizuje prijem i izdržavanja kazne osuđenih i pritvorenih lica.

U samom prijemu imamo više faza, koje su neophodne za primjenu mjera resocijalizacije uz čiju efikasnost možemo očekivati uspješnu adaptaciju osuđenika na društvenu sredinu nakon izlaska iz zatvora.

3.2. Izvršenje kazne zatvora prema zakonu o izvršenju krivičnih sankcija

Osuđeni muškarci kojima je izrečena kazna zatvora duža od jedne godine upućuju se najduže šezdeset dana u zavod za ispitivanje ličnosti osuđenih, poslije čega ih direktor Uprave, na predlog upravnika tog zavoda, raspoređuje na dalje izdržavanje kazne.⁸ Ostali osuđeni odmah se, bez obzira na pol, upućuju u zavode za izvršenje kazne zatvora, u skladu sa rasporednim aktom ministra pravde. Izuzetno, na molbu osuđenog, direktor Uprave može iz opravdanih razloga odstupiti od rasporednog akta i promeniti mesto izvršenja kazne. Protiv rešenja direktora Uprave žalba nije dopuštena. Osuđeni kojima je izrečena kazna zatvora čije trajanje ili ostatak trajanja poslije uračunatog pritvora i drugog lišenja slobode u vezi s krivičnim djelom, ne prelazi jednu godinu raspoređuju se, po pravilu, u okružne zatvore. Osuđeni kojima je izrečena kazna zatvora čije trajanje prelazi jednu godinu po pravilu raspoređuju se u kazneno – popravne zavode. Osuđene žene uvek se raspoređuju u kazneno-popravni zavod za žene.⁹ Osuđeni koji su učinili krivično delo iz nehata i prvi put osuđeni kojima je izrečena kazna zatvora do jedne ili, izuzetno, do tri godine raspoređuju se u zavode otvorenog i poluotvorenog tipa.

U kazneno-popravne zavode strogo zatvorenog tipa raspoređuju se osuđeni za koje se prilikom ispitivanja ličnosti utvrdi da bi bitno ugrozili bezbednost ostalih osuđenih ili koji za vreme izdržavanja kazne bitno narušavaju kućni red, kao i oni za koje se u zavodu za ispitivanje ličnosti osuđenih utvrdi da su preduzete mjere postupanja prema njima ostale bezuspešne.

Ostali osuđeni raspoređuju se u kazneno-popravne zavode zatvorenog tipa.¹⁰

3.3. Postupak upućivanja na izdržavanje kazne zatvora

Ako sud koji je doneo prvostepenu odluku nije nadležan za upućivanje osuđenog na izdržavanje kazne zatvora, dužan je da izvršnu odluku, s podacima o ličnosti osuđenog pribavljenim tokom krivičnog postupka, dostavi nadležnom sudu u roku od tri dana od dana kada je odluka postala izvršna. Nadležni sud je dužan da u roku od tri dana od prijema odluke pristupi upućivanju osuđenog na izdržavanje

⁸ZIKS - Upućivanje osuđenih u zavode, čl. 29.

⁹ ZIKS, čl. 30.

¹⁰ Ibid, čl. 3

kazne.¹¹ Za upućivanje osuđenog na izdržavanje kazne zatvora nadležan je osnovni sud prema prebivalištu, odnosno boravištu osuđenog u vrijeme kada je odluka kojom je kazna izrečena postala pravnosnažna. Isti sud zadržava nadležnost i ako se prebivalište ili boravište osuđenog docnije izmjene.¹² Kad su prebivalište i boravište osuđenog nepoznati, za upućivanje je nadležan Osnovni sud koji je doneo prvostepenu odluku, a ako je tu odluku doneo Viši sud, za upućivanje je nadležan Osnovni sud u mjestu sedišta tog Višeg suda.

Osuđenog koji je u pritvoru na izdržavanje kazne zatvora upućuje Osnovni sud na čijem je području sjedište zavoda u kome je osuđeni pritvoren.¹³ Nadležni sud pismeno nalaže osuđenom da se određenog dana javi na izdržavanje kazne zatvora. Rok između prijema naloga i dana javljanja ne može biti kraći od osam ni duži od petnaest dana. Nadležni sud obaveštava zavod o datumu kada osuđeni treba da se javi i uz obavještenje dostavlja izvršnu odluku s podacima o ličnosti osuđenog pribavljenim tokom krivičnog postupka.¹⁴ Zavod izveštava nadležni sud da li se osuđeni javio na izdržavanje kazne. Početak izvršenja kazne zatvora računa se od dana kada se osuđeni javio u zavod na izdržavanje kazne.¹⁵

Ako se osuđeni koji je uredno pozvan ne javi u zavod, sud naređuje njegovo dovođenje, a ako se osuđeni krije ili je u bekstvu, sud naređuje izdavanje poternice. Tada se početak izvršenja kazne zatvora računa od dana kada je osuđeni lišen slobode.¹⁶ Zavod nadoknađuje osuđenom troškove prevoza javnim saobraćajem od prebivališta, odnosno boravišta do sedišta zavoda. Troškove dovođenja u zavod snosi osuđeni.¹⁷

3.4. Započinjanje izvršenja kazne zatvora

Izvršenje kazne zatvora započet će nakon što je odluka o toj kazni postala pravosnažna i izvršna.

Izvršenje kazne zatvora može iznimno započeti i prije pravosažnosti presude ako pritvorenik to zatraži pod uslovima propisanim zakonom.

3.5. Osnovna načela izvršenja kazne zatvora

Zabrana svakoga nezakonitog postupka

Kazna zatvora izvršava se na način koji zatvoreniku jamči poštovanje ljudskog dostojanstva. Zabranjeni su i kažnjivi postupci kojima se zatvorenik podvrgava bilo kakvom obliku mučenja, zlostavljanja ili ponižavanja. Zabranjenim

¹¹ Ibid, čl. 32.

¹² Ibid, čl. 33

¹³ Ibid, čl. 34

¹⁴ Ibid, čl. 35.

¹⁵ ZIKS, čl. 36.

¹⁶ Ibid, čl. 37.

¹⁷ Ibid, čl. 38.

postupcima posebno se smatraju postupci koji su primenju u održavanju reda i discipline u zatvorima, a imaju za posledicu trpljenje ili neprimereno ograničenje osnovnih prava zatvorenika

Zabrana diskriminacije

Izvršavanjem kazne zatvora, ne smiju se zatvorenici dovoditi u međusobno nejednak položaj s obzirom na rasu, boju kože, pol, jezik, vjeru, političko ili drugo uvjerenje, nacionalno ili socijalno porijeklo, imovinu, rođenje, obrazovanje, društveni položaj ili druge osobine.

3.6. Premještaj osuđenih lica

Molbu za premještaj i prekid izvršenja kazne osuđeni podnosi direktoru Uprave. Molba se upućuje preko zavoda. Osuđeni uz molbu za premeštaj dostavlja i mišljenje Kazneno-popravnog zavoda ili okružnog zatvora. Postoje dve vrste premeštaja i to iz blaže kategorije u strožiju i obratno. Predlog za premještaj može predložiti upravnik Kazneno-popravnog zavoda ili Okružnog zatvora radi ostvarivanja programa izvršenja ili kad je to nužno zbog organizacije izvršenja kazne i sigurnosti samog osuđenog. Upravnik, će u predlogu navesti premještaj zatvorenika iz jedne kategorije zatvora u drugu, ako mu je u disciplinskom postupku izrečena disciplinska mjera upućivanja u samicu u trajanju dužem od pet dana ili je protiv njega u toku novi krivični postupak ili učestalo zloupotrebljava pogodnosti. Troškove premještaja u slučaju bega ili zloupotrebe pogodnosti snosi zatvorenik. Ukoliko je neophodno zbog organizacije izvršenja kazne zatvora i sigurnosti, odluku o premještaju zatvorenika u drugu kategoriju zatvora, upravnik zatvora može doneti i bez predloga direktora uprave.

Prilikom molbe osuđenog za premještaj u blažu kategoriju Upravnik obavezno razmatra mogućnost premještaja zatvorenika u kategoriju s blažim uslovima izdržavanja kazne nakon izdržane pola izrečene kazne. Direktor Uprave može, iz razloga bezbjednosti, osuđenog premjestiti po službenoj dužnosti. Protiv odluke direktora Uprave žalba nije dopuštena. Zavod u koji je osuđeni premješten dužan je da odmah poslije premeštaja osuđenom omogući da se javi porodici. Osuđeni kome je molba za premještaj odbijena ne može podnijeti novu molbu dok ne istekne šest mjeseci od donošenja odluke po ranijoj molbi.

3.7. Prekid izvršenja kazne zatvora

Na molbu osuđenog ili predlog upravnika zavoda, direktor Uprave može odobriti prekid izvršenja kazne zatvora ako nastanu razlozi zbog kojih bi se njeno izvršenje moglo odložiti. Protiv odluke direktora Uprave žalba nije dopuštena.

Direktor Uprave prekida izvršenje kazne zatvora i kad je osuđeni upućen u zavod pre pravnosnažnosti rešenja o molbi za odlaganje izvršenja kazne a docnije se utvrdi da je molba bila osnovana. U tom slučaju vreme izdržane kazne zatvora ne uračunava se u trajanje prekida.

Sud koji odlučuje o zahtjevu za ponavljanje krivičnog postupka podnetog u korist osuđenog može prekinuti izvršenje kazne zatvora i prije pravnosnažnosti rešenja o dozvoli ponavljanja postupka. Sud koji odlučuje o zahtjevu za vanredno preispitivanje pravnosnažne presude može, zavisno od sadržine zahteva, prekinuti izvršenje kazne zatvora. Prekid izvršenja kazne uvek se dozvoljava na zahtjev nadležnog javnog tužioca do donošenja odluke o upotrebljenom pravnom sredstvu. Odluka o prekidu izvršenja prestaje da važi ako javni tužilac pravno sredstvo ne upotrebi u roku od trideset dana od prijema odluke o prekidu.

Direktor Uprave opoziva prekid izvršenja kazne ako naknadno utvrdi da nisu postojali ili su prestali razlozi zbog kojih je prekid odobrio ili osuđeni prekid koristi protivno odobrenoj svrsi. Ako se osuđeni posle isteka ili opoziva prekida izvršenja kazne ne javi u zavod, zavod o tome odmah obavještava organ unutrašnjih poslova, koji osuđenog sprovodi na dalje izdržavanje kazne. Vrijeme prekida izvršenja kazne zatvora ne uračunava se u izdržanu kaznu. Za vrijeme prekida izvršenja kazne osuđenom ne pripadaju prava predviđena ovim zakonom. U svemu ostalom na prekid izvršenja kazne zatvora shodno se primenjuju odredbe ovog zakona kojim se uređuje odlaganje izvršenja kazne zatvora.

4. Kazna maloljetničkog zatvora

Starijem maloljetniku koji je učinio krivično djelo za koje je zakonom propisana kazna zatvora teža od pet godina, može se izreći kazna maloljetničkog zatvora ako zbog visokog stepena krivice, prirode i težine krivičnog djela ne bi bilo opravdano izreći vaspitnu mjeru.

Maloljetnički zatvor ne može biti kraći od šest mjeseci ni duži od pet godina, a izriče se na pune godine i mjesece. Za krivično djelo za koje je propisana kazna zatvora dvadeset godina ili teža kazna, ili u slučaju sticaja najmanje dva krivična djela za koja je propisana kazna zatvora teža od deset godina, maloljetnički zatvor može se izreći u trajanju do deset godina.

Sud će starijem maloljetniku odmeriti kaznu maloljetničkog zatvora u granicama koje su ovim zakonom propisane, imajući u vidu svrhu maloljetničkog zatvora i uzimajući u obzir sve okolnosti koje utiču na visinu kazne (član 54. Krivičnog zakonika), a posebno stepen zrelosti maloljetnika i vrijeme koje je potrebno za njegovo vaspitavanje i stručno osposobljavanje.

Starijem maloljetniku za određeno krivično djelo sud ne može izreći kaznu maloljetničkog zatvora u trajanju dužem od propisane kazne zatvora za to djelo, ali sud nije vezan za najmanju mjeru propisane kazne. Ako stariji maloljetnik učini više krivičnih djela u sticaju, a sud nađe da za svako krivično djelo treba izreći kaznu maloljetničkog zatvora, odmeriće po slobodnoj oceni za sva djela jednu kaznu u granicama određenim u članu 29. ovog zakona. Ako sud nađe da bi za neko krivično djelo u sticaju starijeg maloljetnika trebalo kazniti, a za druga krivična djela izreći vaspitnu mjeru, za sva djela u sticaju izreći će samo kaznu maloljetničkog zatvora. Ako je sud za krivična djela u sticaju utvrdio kazne zatvora i maloljetničkog zatvora

izreći će zatvor kao jedinstvenu kaznu primjenom pravila predviđenih u članu 60. stav 4. Krivičnog zakonika.

Ako sud nađe da bi za neka krivična dela u sticaju trebalo izreći vaspitnu mjeru, a za druga kaznu zatvora, izreći će samo kaznu zatvora. Sud će na način iz st. 1-4. ovog člana postupiti i u slučaju ako posle izrečene kazne utvrdi da je osuđeni prije ili poslije njenog izricanja učinio drugo krivično djelo.

Lice kome je izrečena kazna maloljetničkog zatvora sud može uslovno otpustiti ako je izdržalo trećinu izrečene kazne, ali ne prije nego što je proteklo šest mjeseci, ako se na osnovu postignutog uspjeha izvršenja može opravdano očekivati da će se na slobodi dobro ponašati i da neće vršiti krivična djela. Uz uslovni otpust sud može da odredi i neku od mjera pojačanog nadzora uz mogućnost primenjivanja jedne ili više odgovarajućih posebnih obaveza iz člana 14. ovog zakona.

Na opozivanje uslovnog otpusta shodno se primenjuju odredbe Krivičnog zakonika i člana 144. stav 4. ovog zakona.

ZAKLJUČAK

Kada dođe do izvršenja izdržavanja kazne zatvora i pritvora, bukvalno sve je tada u rukama zaposlenih u Kazneno-popravnim zavodima i okružnim zatvorima, koji moraju da izvrše prijem, da razvrstaju osuđena i pritvorena lica, da im saopšte usmenim ili pismenim putem prava koja im pripadaju. Kazna lišenja slobode, koja je po svojoj funkciji represivna, kontradiktorna je sa načelom humanosti, ali samo naizgled, s obzirom na to da je karakter te mjere sporedan u odnosu na njenu osnovnu svrhu. Koja će komponenta prevagnuti, represivna, koja se sastoji u odmazdi, ili preventivna, zavisi, prije svega, od načina primjene sankcije i krajnjeg efekta koji će se njome ostvariti. Jedan od važnih uslova za uspješnu resocijalizaciju osuđenog kome je izrečena kazna lišenja slobode jeste i zavodska individualizacija. U penološkoj praksi postupak opservacije je jedan od značajnih metoda kojim je moguće upoznati karakteristike delinkventa. Na bazi opservacije vrše se klasifikacije osuđenih u grupe kako bi se preduzele određene mjere u skladu sa osobinama koje imaju članovi grupe i izrečenim sankcijama. Posmatranje i određivanje lica u klasifikacione grupe prema individualnim karakteristikama treba na organizovan način da preduzme veći broj stručnjaka (sociologa, psihologa, pedagoga, andragoga, socijalnih radnika i dr.).

Bez obzira na to što je izvršenje krivičnih sankcija pretrpelo značajne izmene u progresivnom smislu na planu humanizacije, preventivni efekti u celini nisu evidentni. Razlozi tome su mnogobrojni. Oni se, međutim, mogu podvesti pod dva otežavajuća faktora. Prvi je unutrašnji psihološki, faktor, koji djeluje frustrirajuće i zbog kojeg se bivši osuđenik veoma teško prilagođava životu na slobodi, odnosno društvenim konvencijama. Ovaj faktor je u uskoj vezi sa socijalnim uslovima koji proističu iz društvenog okruženja, koje, po pravilu, deluje negativno, odnosno otežavajuće na psihološko stanje osuđenog kada se nađe na

slobodi. Socijalna sredina predstavlja drugi bitan faktor, koji ispoljava diskriminativni odnos, ne samo prema osuđenom, nego i prema njemu bliskim licima. Predrasude društva prema tim licima kao prema „budućim pacijentima“ policije, organa pravosuđa i prekršajnih organa, veće su nego kod nekih humanitarnih i socijalnih organa ili sličnih službi. Ono što obično ne postoji jeste socijalna, psihološka, emotivna, materijalna i slična pomoć.

Potrebno je angažovati se na razvoju i primjeni vaninstitucionalnih mjera preventivnog karaktera. Te mjere treba koncipirati i programirati na osnovu temeljnih analiza, odnosno istraživanja kriminaliteta sa dva osnovna aspekta - etiološkog i fenomenološkog, kao i detaljnog upoznavanja konkretnog djela i učinioca.

Treba istaći da je u ostvarivanju pozitivnih rezultata prevaspitanja delinkventnog ponašanja potrebno ozbiljno organizovano uključivanje i svih državnih organa i društva u cjelini, sa strategijom koja ima trajni karakter prilagođen novim naučnim i praktičnim saznanjima i iskustvima.

LITERATURA:

- 1) Isaku Elricu (Isaac Elrich): The deterrent effect of capital punishment: A question of life and death, American Economic, Review, 81.379-417, 1975. godine.
- 2) Jekić Zagorka, Danić Radmila,: Krivično procesno pravo, Beograd, 2005. Godine
- 3) Jering R.: Cilj u pravu, „Službeni list“, Beograd, 1998.
- 4) Jovanovic LJ.: Krivicno pravo, opšti deo, Savremena administracija, Beograd, 1980. godine.
- 5) Korać Hana:, Pritvor, Penološka teorija i praksa, 2007.
- 6) Letopis, 129; Vizantijski izvori III
- 7) Radoman Milenko.: Penologija i sistem izvršenja krivičnih sankcija, Novi Sad, 2003.
- 8) Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda
- 9) republike Srbije iz 2006. godine.
- 10) ZKP - ("Službeni list SRJ" br. 70/01 i 68/02, "Službeni glasnik RS" br. 58/04, 85/05 i 115/05).
- 11) Prvilnik o kućnom redu u Kazneno-popravnim zavodima i Okružnim zatvorima („Službeni glasnik RS“, broj 85/2005“),
- 12) ZIKS ("Sl. glasnik RS", br. 16/97 i 34/2001 – drugi zakon)

**EXECUTION OF SENTENCE TO CODE EXECUTION OF CRIMINAL
SANCTIONS**

Phd Enver Medjedovic

Abstract:

Among the domestic and foreign theorists prevailing opinion that the purpose of execution of sentence of imprisonment depends largely on the resocialization measures that apply to the institution, as well as the expertise and competence of staff working in correctional institutions.

This paper presents the execution of the sentence of imprisonment under the PSEA-in, as well as some basic features of the application of these measures.

Keywords: Divisions, imprisonment, sanctions, resocialization, prison staff.